

Проф. д-р Илияна Марчева: „Трябва да изследваме периода на прехода поне до влизането ни в ЕС“

НАДЕЖДА ТИХОВА

Проф. д-р Илияна Марчева от Института за исторически изследвания на БАН беше научен ръководител на проведената в Регионалния исторически музей в Габрово през миналата седмица Национална научна конференция на тема „Развитието на занаятите и индустрията в България през XIX – XXI век и приносът на Габрово“. Проф. Марчева откри конференцията със своя доклад „От чарка до суперкомпютър „Авитохол“: основни тенденции в индустриализацията на България през XIX – XXI век“. С нея разговаряхме за приноса на научното събитие за историческата наука, за деиндустриализацията в по-новото време, за опасността от бели петна в изследванията, тъй като малко историци се наемат да проучват развитието на процесите в съвременността.

- Проф. Марчева, как оценявате проведената конференция?

- Много съм впечатлена от докладите. Както винаги, са на много високо ниво, с интересни аспекти. Подадох много идеи и мисля, че ще се оформи такава периодична среща, посветена, най-общо казано, на индустриалното развитие на България през вековете и ролята на отделните региони. Винаги има принос една такава конференция, защото националните историци, каквито сме ние от институтите на БАН или от университетите, нямаме възможност да работим с изворовия материал от конкретните региони и разчитаме на тези конференции като градиво за нашите обобщения. Това е пътят на развитието на историческата наука поне в България. Особено в стопанската история.

- Говорихте за деиндустриализацията и влизането на икономиката ни в така наречения неолитерален модел след 1990 година.

- Това е една болезнена тема. Търсейки историческото развитие на индустрията, се вижда много отчетливо, че след 1989 година създадената индустрия в „парниковите“ условия на Източния блок, с целенасочената политика за индустриализация, многоотраслово развитие с гарантирани пазари, след

1989 година, когато се ликвидират тези геополитически и външноикономически условия, е обречена на свиване и на връщане към добре познатото ни състояние на среден и дребен бизнес като най-характерни за българските условия. Това се вижда още от XX век до наши дни.

Показателите за деиндустриализация са пред очите ни във връзка и с реструктурирането, затварянето на много заводи. И както преди 1944 година и даже през XIX век липсата на достатъчно финансов капитал, който да задвижи голямо предприятие, да има инвеститорски интерес, е свързана с нашето закъсняло развитие и липсата на пазари. Ние трябва да се борим с вече утвърдили се конкурентни производства.

Деиндустриализацията е един процес, който не може да бъде отречен, даже се говори и за деаграризация като ефект на неолитералния Вашингтонски консенсус, който се прилага в България. Защото идеята на прехода беше ние да възвърнем старите позиции на земеделието. Заради това се проведе всъщност и аграрната реформа и се върна земята на собствениците. От тях се очакваше, че те ще бъдат заинтересовани и ще приложат този фермерски тип дребен и среден, за да се въздигне

този отрасъл, но той също запада. Всъщност България, както и всички страни, които са в този преход от централно планирана икономика в неолитерална икономика, започват да

развиват единствено третичния сектор – това са услугите. Като под услуги се разбира всичко – туризъм, интернет комуникациите, компютризацията, електронното правителство и т. н. В този смисъл ми се струва, че България може вече да си намери мястото в тази Четвърта индустриална революция. Това не е революцията на машините, на комините – символите на Втората индустриална революция, а по-скоро на Третата – на компютрите и роботизацията. Точно в това е изненадата за изследователите и деловите среди, че Третата индустриална революция – на компютрите и роботизацията, още не е намерила разпространение в света, а вече се говори за Четвърта – с абсолютно изключване на човека, създаване на предприятия, в които по GPS се управляват всички процеси и започва да се говори за правата на работите. На Запад се протестира, че въвеждането на роботите довежда до

- Как виждате мястото на България в тази Четвърта революция? Какъв съвет ще дадете на хората, които провеждат политиките?

- Аз изхождам от факта, че всъщност България от 1989 година се ориентира към най-съвременния тип електроника – персонални компютри, които непрекъснато се усъвършенстват. Българчетата са много до-

намаляване на работните заплати на работниците и се иска данък за използването на работи, за да има някакво равновесие със заплащането на живия труд.

Това според мен е естествен исторически процес. Той от една страна е свързан с научно-технически прогрес, с възможностите да се усъвършенстват машините и все повече и повече да дублират човека. А от друга страна демографски, особено по-развитите технологически страни, са със старяващо население и като че ли този процес е свързан и демографски, и исторически. Той е обусловен и от демографския, и от научно-технически процес, и от стремежа през тези нови технологии да се изкарат по-бързо печалби.

- Как виждате мястото на България в тази Четвърта революция? Какъв съвет ще дадете на хората, които провеждат политиките?

- Аз изхождам от факта, че всъщност България от 1989 година се ориентира към най-съвременния тип електроника – персонални компютри, които непрекъснато се усъвършенстват. Българчетата са много до-

бри математици и тази традиция в образователната сфера е без съмнение.

Освен това аз се натъкнах на информация и затова моят доклад беше „От чарка до суперкомпютър „Авитохол“, че българските информатици в условията на БАН са направили такъв суперкомпютър, който обслужва Югоизточна Европа, т. е. Балканите. Той е признат и е вкаран в системата компютри в Европа засега за научни проекти, с които се обменят данни между българските научни институции и Европа. През 2015 година той е пуснат в експлоатация. Нашето правителство и Министерството на икономиката следят тези процеси, защото ние като част от Европейския съюз не можем да си позволим да сме извън общите тенденции. През 2017 година правителството е подписало въпросната „Концепция за цифрова трансформация на България. Индустрия 4.0“. Това е една стратегия, в която българските власти са видели възможност в европейски, в национален контекст да се развива именно цифровизацията на българската икономика, за да се възползва от създаващия се по това време суперкомпютър и да се създава единен цифров пазар. На конференцията за дигитализацията на Европа и България на 19 април европейският комисар по цифровизацията Мария Габриел обяви, че България и още 15 страни в Европейския съюз се ангажират да направят този суперкомпютър. Тази тенденция е повсеместна. Руският президент също в своите предизборни речи наблюдаваше на това – че Русия трябва да си направи суперкомпютър. Тоест всички големи икономики се стремят към една такава свързаност на компютър с компютър.

- Каква всъщност е съвременната икономика?

- Разбира се, до голяма степен това е една виртуална икономика, доколкото основните процеси вървят по безжичния Интернет. Но по принцип така или иначе основните материални производства се изтласкаха в Азия. Ние не можем да се конкурираме вече с материалната фабрика на Китай, а сега с Тайланд, Виетнам и т. н. Така че всъщност Европа като един от лидерите в технологичното развитие може да предложи този тип икономика – на програмиране и обработка на данни за бърза реакция. Тел първа ще бъдем свидетели на този тип икономика. Чували сте за кол центрове, за аутсорсинга, с който нашите фирми работят. Много български фирми – строители, проектантски, работят благодарение на Интернет по световни поръчки. Това е друга много характерна черта на съвременния маркетинг – 3D визуализацията за всеки продукт, преди да го предложиш да бъде закупен. Такава е вече и нагласата на хората, „клиповото“ мислене, визуалното мислене, което е най-убедително.

- Ако погледнем програмата на проведената Национална научна конференция в Габрово, ще видим, че голяма част от докладите остават в границите предимно на XIX век, но XXI век липсва. Има ли опасност да останем бяло петно в историческата наука? Има ли достатъчно изследователи на съвременния период – след демократичните промени през 1989 година?

- Има голяма опасност и това е една от задачите. Ако ние можем да направим наистина принос в стопанската история на България, трябва да изследваме периода на прехода поне до влизането

ни в Европейския съюз. Сега всъщност ние вече се развиваме по друга парадигма и това трябва да се изследва. За съжаление, има два основни – единият методологически, а другият – изворов проблем. Третият е натюрелът и нагласата на изследователя. Методологическият е в това, че историята по принцип се възприема като наука за миналото, когато активните участници вече не са живи, за да не ти влияят като анализираш и интерпретираш тяхната дейност. Другият проблем е в изворите. Чухте колеги като казаха, че не могат да се намерят собствениците и по какъв начин са приватизирани предприятията в пълния хаос след 1989 година. Аз знам за списъци от подлежащи на приватизация предприятия или за забранителни списъци, които непрекъснато се променят. Така че има голям проблем как и доколко можем да възстановим прехода. Но и аз разчитам на колегите от регионалните исторически музеи и архивите да насочат усилията си в търсене на такива сведения и да установяват не само как са се разрушили предприятията, но и да кажем какво е възникнало в региона като възможност за индустриално развитие, като структуроопределящо предприятие.

Но колегиата общо взето много се пази да се занимава със съвременна история. На това не се гледа с много добро око, а същевременно всичко става история. Още следващия ден вече е история и ние много бързо забравяме, с тези компютри и с „чичко Гугъл“ не задържаем случващото се в съзнанието си. Затова аз, въпреки че знам за отрицателното отношение към съвременната история, смятам, че ако ние не я опишем, няма кой да го направи.